

УДК 378.015:17.022.1:364 – 43 – 322

Дмитро Сай, аспірант
Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається питання педагогічного забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників в процесі волонтерської діяльності. Зокрема, проводиться аналіз наявного педагогічного забезпечення, запропонованого вітчизняними та закордонними науковцями, виокремлюються його основні риси та подається класифікація його основних напрямів: інформаційно-педагогічного, організаційно-педагогічного, системного, а також напряму актуалізації педагогічної проблеми.

Ключові слова: педагогічне забезпечення, майбутні соціальні працівники, моральні цінності, волонтерська діяльність.

Літ. 19.

Дмитрий Сай, аспирант
Черноморского государственного университета имени Петра Могила, г. Николаев

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ ВО ВРЕМЯ ВОЛОНТЕРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматривается вопрос педагогического обеспечения процесса формирования нравственных ценностей будущих социальных работников во время волонтерской деятельности. В частности, проводится анализ имеющегося педагогического обеспечения, предложенного отечественными и зарубежными учеными, выделяются его основные черты, и подается классификация его основных направлений: информационно-педагогическое, организационно-педагогическое, системное, а также направление актуализации педагогической проблемы.

Ключевые слова: педагогическое обеспечение, будущие социальные работники, нравственные ценности, волонтерская деятельность.

Dmytro Sai, Postgraduate
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv

TEACHER SUPPORT FOR THE PROCESS OF FORMATION MORAL VALUES OF FUTURE SOCIAL WORKERS WHO VOLUNTEER ACTIVITIES

The article examines the pedagogical support process formation of moral values of future social workers in the volunteer activities. In particular, the analysis of existing pedagogical support offered by domestic and foreign scientists, distinguishes based features and submitted its classification main areas: information and educational, organizational and pedagogical system and direct updating pedagogical problems.

Keywords: pedagogical support, future social workers, moral values, volunteering.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна економічна, політична та соціальна ситуація в Україні формує нові вимоги до діяльності, освіти та виховання соціального працівника. Зосередження освітніх орієнтирів на Європейському науковому просторі вищої освіти та прийняття нового закону “Про вищу освіту” потребує внесення змін до сучасної системи освіти майбутніх соціальних працівників. Більше того, сучасне розуміння процесу освіти як

особистісно орієнтованого підходу, метою якого є “всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей...” обумовлює важливість формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників [8]. Слід зазначити, що структура та зміст навчального процесу у вищому навчальному закладі не завжди дозволяють у повній мірі ефективно формувати моральні цінності майбутніх соціальних

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

працівників. Саме тому особливої актуальності набуває питання педагогічного забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників під час волонтерської діяльності, яка може відбуватися поза рамками навчального процесу.

Метою статті є дослідити педагогічне забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників під час волонтерської діяльності.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженню питань, пов'язаних з волонтерською діяльністю та функціонуванням волонтерських груп, приділялась увага зі сторони низки вітчизняних та закордонних дослідників, серед них Е. Азарова, Г. Бойко, Дж. Вілсон, А. Капська, Т. Лях, М. Певна, Ю. Поліщук, Т. Ткачук, Д. Хаскі-Левенталь. Проблеми етики та соціальної роботи висвітлені у працях С. Бенкса, Т. Гужви, Ф.Г. Медведевої, Ф. Рімера, С. Сімонової та інших. Питанням формування певних моральних цінностей у студентів, майбутніх соціальних працівників, серед них питанням толерантності приділяли увагу такі дослідники як О. Владико, А. Шматко, Є. Соловійова та Є. Седунова, моральній відповідальності – Т. Гужва, формуванню гуманності – Н. Клименюк.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Здебільшого науковцями було досліджено питання морально-етичної складової соціальної роботи в межах навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. Питанням формування моральних цінностей у процесі волонтерської діяльності уваги майже не приділялось. У зв'язку з цим також залишається відкритим питання визначення необхідного педагогічного забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників в процесі волонтерської діяльності.

Вклад основних результатів теоретичного аналізу. Систематизація та аналіз теоретичного та практичного матеріалу дозволили виділити чотири основні напрями педагогічного забезпечення процесу формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників, а саме: напрям актуалізації педагогічної проблеми, а також інформаційно-педагогічний, організаційно-педагогічний, системний напрями.

Напрямок актуалізації педагогічної проблеми є важливою та необхідною складовою навчально-виховного процесу. Актуалізація педагогічної проблеми відбувається через низку педагогічних умов, завдяки яким відбувається аналіз, осягнення та доведення її важливості. Цікавими на наш

погляд є педагогічні умови, окреслені у працях вітчизняних та закордонних дослідників, які впливають на виховання моральних цінностей майбутніх соціальних працівників, наприклад, комплексний підхід запропонований С. Сімоновою до навчально-виховного процесу, який сприяє актуалізації педагогічних умов. Він містить чотири умови, спрямовані на виховання духовно-моральних якостей соціальних працівників, а саме:

- організація навчання з цільовою орієнтацією на розвиток особистісних якостей фахівця, що відображається у сформованості знань в області духовно-моральної сфери;

- діяльність студентів в навчально-виховному процесі, що проявляється у засвоєні навичок, умінь соціальної взаємодії з клієнтом з урахуванням етичного кодексу соціального працівника;

- створення ситуацій для прояву духовно-моральних якостей під час яких проявляється відповідність поведінки духовно-моральним знанням і переконанням;

- освоєння студентами особистісно-професійної рефлексії, що свідчить про можливість особистісно-професійного самовизначення, самовиховання, саморозвитку майбутніх соціальних працівників [16].

Слід зазначити і про погляди Є. Костик та В. Корнілової щодо формування моральних цінностей. Є. Костик наголошує на стимулюванні у студентів мотивації до формування духовно-моральних цінностей, яка відбувається завдяки уникненню надмірної зовнішньої мотивації студентів, створенню педагогічних ситуацій із позитивним моральним налаштуванням, урахуванні професійних інтересів студентів, урахуванні потреб студентів у досягненні, впливі та самовизначенні, а також в урахуванні складності труднощів, з якими зустрічаються студенти. В. Корнілова, в свою чергу, наголошує на забезпеченні можливості для рефлексивного самовиховання професійно важливих моральних цінностей [12; 13].

Важливою, на наш погляд є технологія моральної співпричетності О. Крохмальової, яка заснована на зануренні студентів в ситуацію морального вибору, під час якої відбувається розвиток їх "здатності до вираження оцінних умовиводів, моральних суджень про людину, її особистісні якості та цілі діяльності". Серед форм реалізації педагогічних технологій дослідниця виділяє ситуації морального вибору (взяті зі справжнього життя або пов'язані із художніми образами), використання духовно-моральної проповіді, оцінки та аналізу людських вчинків,

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

проекування життєвого плану, використання різних форм діалогів під час аудиторної та позааудиторної роботи. Також був розроблений спецкурс “Духовний розвиток особистості”, в якому було об’єднано проблеми духовності, духовних цінностей, моральної та естетичної свідомості [14].

В зазначеному контексті С. Сімонова наголошує на тому, що студенти, викладачі та куратори груп відповідальні за стан морального виховання. Викладачі та куратори груп, в першу чергу, повинні приділяти більше уваги “ціннісному” освоєнню професії соціального працівника через заохочення та ініціювання проявів духовно-моральних якостей під час занять завдяки створенню проблемних дискусійних ситуацій, ділових ігор, тренінгів особистісного зростання, під час проходження практики та рефлексії над нею, під час написання курсових та дипломних робіт, під час виховних заходів, діяльності в органах студентського самоврядування та волонтерської роботи [16].

Актуалізації проблеми сприяє, на думку Л. Бурдейної, низка умов, які пов’язані з особистісним розвитком студентів. Процес формування моральної культури відбувається за наступних умов: 1) наявність ціннісних життєвих орієнтирів, спрямованість особистості на активне і самостійне засвоєння знань, умінь і навичок культурної поведінки; 2) ціннісне ставлення до іншого, сприймання його як особистості; 3) потреба у спілкуванні й повноцінних контактах між студентами; 4) інтерес до процесу набуття досвіду з питань моральної культури; 5) володіння різноманітними способами, які сприяють засвоєнню правил моралі; 6) наявність рефлексії, прагнення до самопізнання; 7) уміння поводитись відповідно до прийнятих у суспільстві норм моралі; 8) бажання передавати набутий позитивний досвід іншим. Зазначені Л. Бурдейною педагогічні умови є ґрунтовними, проте вони розраховані на студентів вищих навчальних закладів торговельно-економічного профілю, підготовка яких відрізняється від підготовки соціальних працівників. Отже, педагогічні умови повинні бути адаптовані до потреб майбутніх соціальних працівників [3].

Вартою уваги, на наш погляд, є думка Є. Дьомкіної щодо умови активізації суб’єктних функцій особистості та реалізації принципу інноваційно-випереджального навчання студентів, а отже їх здатності формувати в себе моральні цінності. Провідною умовою для активізації суб’єктних функцій особистості дослідниця визначає потрапляння студента в нетрадиційну ситуацію, яка спонукає до нових варіантів пошуку рішення [4].

Таким чином актуалізація педагогічної проблеми відбувається завдяки глибокому ознайомленню студентів з ситуаціями морального вибору, а також розвитку їх навичок саморефлексії отриманого досвіду. Ціллю навчального закладу за таких умов є стимулювання внутрішньої мотивації студентів до виховання моральних цінностей.

Наступним необхідним напрямом є *інформаційно-педагогічний напрям*. Він сприяє поглибленню знань студентів про моральні цінності, а також про волонтерську діяльність як засіб виховання та реалізації моральних цінностей. Інформаційно-педагогічні аспекти вирішення проблематики реалізуються через цикл гуманітарних, загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, які забезпечують гуманістичну спрямованість навчального процесу та допомагають перейти від вивчення загальних дисциплін до практичної діяльності [16].

На думку низки дослідників (О. Денищик, В. Корнілова, О. Коваль) на формування моральної культури студентів впливає ефективно розроблена соціально-педагогічна складова змісту навчання, а саме збільшення впливу виховного потенціалу дисциплін соціогуманітарного циклу, в тому числі через наповнення змісту курсів загально-професійних дисциплін духовноціннісними аспектами, запровадження “принципу подвійної когнітивної мети та концепції рефлексивного підходу”, запровадження нових спецкурсів, збільшення кількості навчальних годин на оволодіння матеріалу з певних тем морально-етичного спрямування в межах відведених на дисципліну годин [5; 6; 11; 12].

У зв’язку з вищесказаним, слід зазначити погляди О. Крохмальової щодо процесу формування моральної свідомості студентської молоді. Серед педагогічних технологій формування моральної свідомості у студентів, які пов’язані з інформаційно-педагогічним напрямком можна виділити когнітивну та рефлексивну технології. Когнітивна технологія передбачає формування моральної свідомості студента під час навчального процесу за умови наповненості духовно-моральної процесу освіти, моральної діяльності та моральної практики. Суть рефлексивної технології полягає у використанні педагогічного тренінгу в спеціально створених проблемних групах для формування і розвитку у студентів моральних установок та навичок поведінки [14].

На думку Л. Болотової та Т. Лях, студенти повинні бути академічно підготовлені до волонтерської діяльності. Також вони повинні розуміти та вміти аналізувати сутність

волонтерської діяльності, в якій вони беруть участь або організують [1; 15]. Схожої думки дотримується Ю. Єр'оміна. Вона вказує на необхідну інтеграцію освітнього процесу та волонтерської діяльності, що сприятиме формуванню у студента усвідомленого ставлення до себе не тільки як об'єкта освіти, але і як її суб'єкта. Інтеграцію можна зробити, по-перше, за допомогою введення спеціальних дисциплін, які б доповнювали професійну освіту; по-друге, безпосередньо за допомогою залучення студентів до волонтерської діяльності [7].

Інформаційно-педагогічний напрям повинен стати частиною комплексної системи морального, інтелектуального та естетичного виховання особистості, яка виражає зміст духовно-моральних цінностей майбутнього фахівця. Для реалізації зазначеної умови Є. Костик використовує педагогічні ситуації, а також розроблені та прийняті Кодекси честі викладача та студента. Більше того, для реалізації згаданої умови та організації процесу виховної роботи на базі університету було створено творче об'єднання студентів, основні напрямки діяльності якого, базувалися на освоєні культурного середовища регіону. Воно сприяло формуванню та розвитку у студентів світоглядних та ціннісних орієнтацій, творчих можливостей, а також залученню до культурно-духовного спілкування та формування духовно-моральних цінностей, які були потрібні для майбутніх педагогів [13].

Таким чином, інформаційно-педагогічний напрям вирішення проблем реалізовується завдяки збільшенню впливу виховного потенціалу дисциплін соціогуманітарного циклу, а також запровадження традицій участі в університетських культурно-освітніх заходах.

Організаційно-педагогічний напрям є важливим для виховання моральних цінностей майбутніх соціальних працівників. Його актуальність обумовлена можливостями позааудиторних заходів в сфері морального виховання. На важливості соціально-професійного тренінгу для формування у студентів ціннісного ставлення до майбутньої професії, розвитку таких якостей, що характеризують емоційну стійкість майбутніх професіоналів, здібностей до самоконтролю і психічної саморегуляції зауважує провідний український дослідник І. Бех. У зв'язку з цим, З. Бондаренко, наголошує на використанні цієї форми роботи для підготовки студентської молоді до волонтерської діяльності [2]. Навчально-педагогічний тренінговий курс був використаний також і О. Денищик як засіб актуалізації

педагогічних умов потрібних для становлення самооцінки та особистісних моральних якостей. Під час тренінгової програми були використати можливості соціально-психологічного тренінгу, ділових і організаційно-діяльнісних ігор, чий елементи були включені у структуру занять [5].

Низка дослідників (Є.С. Соколовська та Л. Фархутдінова) у своїй статті наголошують на важливості залучення студентів до сфери потенційної професійної діяльності з перших курсів навчання через організацію волонтерського руху та педагогічну практику [17]. Вартим уваги є думка Н. Клименюк, яка зауважує про важливість уведення в структуру соціально-педагогічної практики завдань гуманістичного спрямування та включення майбутніх соціальних працівників у гуманістично спрямовані акції з метою накопичення досвіду моральних учинків, що допоможе виховувати гуманність [10; 18].

Дослідниці Ю. Єр'оміна та В. Корнілова звертають увагу на використання методу проектів в організації волонтерської діяльності. В. Корнілова вбачає в цій діяльності науково-практичну роботу студентів з самостійного вирішення соціально значущих проблем, яка матиме матеріалізований продукт (проект). На думку вчених, волонтерська діяльність студентів повинна супроводжуватись педагогічною підтримкою у визначенні моральних цінностей професії, яка здійснювалася за допомогою забезпечення студентів науково-практичною та навчально-методичною допомогою у підготовці та реалізації проектів. Зазначена діяльність сприятиме розвитку самостійності у студентів та формуванню розуміння моральних цінностей, прийняттю на себе відповідальності [7; 12].

На думку О. Коваль та О. Денищик, організація виховної діяльності морального змісту може відбуватись також під час позааудиторної роботи у спеціально створених структурах, наприклад, Школі професійного розвитку або Центрі психолого-педагогічних студій при вищих навчально-виховних закладах Університеті [5; 11]. О. Хорошайло також наголошує на поетапності та послідовності виховання духовно-моральних цінностей в умовах вищих навчальних закладів [19].

Не можна не відмітити поглядів Ю. Єр'оміної щодо умов розкриття соціального виховного потенціалу волонтерської діяльності. Вона зауважує, про необхідність участі студентів в волонтерських акціях різного спрямування, що сприятиме активізації їх різних особистісних ресурсів, а також необхідності врахування різних мотивів участі студентів у такій діяльності [7]. У

зв'язку з цим слушною, на наш погляд, є думка Є. Зачиняєвої, яка наголошує на суб'єктності волонтерів, яка пояснюється їх самостійним активним пошуком та прийняттям рішень щодо найбільш відповідних шляхів освоєння майбутньої професії, самостійним прийняттям рішень щодо участі у волонтерських заходах, плануванням і визначенням часу на їх проведення, а також самостійною розробкою корекційно-розвивальної стратегії своєї діяльності [9].

Схожими за сутністю є педагогічні умови запропоновані Л. Болотовою, за яких участь майбутніх соціальних працівників у волонтерській діяльності сприятиме їх професійному розвитку та становленню. Однією з перших умов дослідниця називає потребу в збільшенні фасилітативної функції викладачів [1]. Слід додати, що також за даними дослідження Т. Лях, координатор волонтерів відіграє важливу роль у забезпеченні організаційних та методичних умов соціально-педагогічної діяльності студентських волонтерських груп [15].

Таким чином, організаційно-педагогічний напрям діяльності реалізується за допомогою залучення студентів до сфери потенційної професійної діяльності в рамках різноманітної волонтерської діяльності або педагогічної практики, а також включення студентів у соціально значиму проектну діяльність. Сутністю зазначеного напрямку є практичне оволодіння майбутніми соціальними працівниками моральними цінностями.

Системний напрям виховання моральних цінностей відображає всебічне бачення проблематики та комплексний підхід до її вирішення. На думку С. Симонової, реалізація зазначеного напрямку може відбутись, коли на рівні університету напрямок формування духовно-моральних якостей майбутніх фахівців з соціальної роботи визнано пріоритетним [16].

Вартими уваги є погляди, запропоновані групою дослідниць (Є. Соколовською, С. Горбушиною та Л. Фархутдіновою) щодо формування відповідальності у майбутнього соціального працівника. Вони зосереджують увагу на орієнтації змісту професійної освіти на практичну діяльність з актуалізацією її ціннісно-смыслових детермінант, а також на використанні розгалуженої системи різнорівневих організаційних форм і методів навчання [17].

Однією з умов успішної реалізації підходу є також створення партнерства між різними організаціями державної та недержавної форми власності з вищим навчальним закладом, адже систематична волонтерська діяльність сприятиме

розширенню методів та форм навчання [1; 15]. Не можна не зазначити думки Ю. Єр'оміної щодо реалізації системного підходу. Вона наголошує на важливості участі членів професорсько-викладацького складу та студентів у спільній діяльності, що сприятиме розвитку волонтерських ініціатив та єдності колективу. Також наявності у них спільних традицій, смислів спілкування та взаємодопомоги, що розвиватиме професіоналізм викладачів та самореалізацію студентів [7]. Схожої думки дотримується О. Денищик, який наполягає на важливості участі студентів і викладачів у святкуванні корпоративних університетських традицій та заходів, що мають виховний потенціал, і через які розкривається зміст та значимість моральних цінностей [6].

Потрібно зауважити про найсприятливіші умови виховання гуманності у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, які були виділені Н. Клименюк [10]. Згідно запропонованих умов процес професійної підготовки повинен бути зорієнтований на поєднання активних та традиційних методів навчання, спрямованих на підвищення гуманності майбутніх соціальних працівників, а також на збагачення змісту виховної роботи засобами художньої культури з метою активізації творчого потенціалу та створення емоційно-чуттєвого середовища в позааудиторній діяльності майбутніх соціальних працівників.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розгляду. Таким чином, проведений аналіз поглядів вчених щодо педагогічного забезпечення процесу формування моральних цінностей у студентів вищих навчальних закладів дозволяє зробити висновок, що існують чотири напрями педагогічного забезпечення формування моральних цінностей майбутніх соціальних працівників, а саме: напрям актуалізації педагогічної проблеми, а також інформаційно-педагогічний, організаційно-педагогічний та системний напрям. Подальшого більш детального розгляду потребує питання використання педагогічного забезпечення на практиці.

1. Болотова Л.В. Организация добровольческой деятельности как аспект вузовской подготовки будущих социальных работников: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 Теория и методика обучения и воспитания / Л.В. Болотова. – Тамбов, 2007. – 32 с.

2. Бондаренко З.П. Организация волонтерской работы будущих социальных педагогов в условиях высшего учебного заведения: автореф. дис. канд. пед. наук / З.П. Бондаренко; АПН України. Ін-т проблем виховання. – К., 2008. – 20 с.

ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3. Бурдейна Л.І. *Формування моральної культури студентів вищих навчальних закладів торговельно-економічного профілю: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Л.І. Бурдейна; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.* – Вінниця, 2005. – 22 с.
4. Дёмкина Е.В. *Педагогические принципы и закономерности как основные методологические ориентиры в профессиональном воспитании будущего специалиста [Электронный ресурс] / Е.В. Дёмкина // Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ "Грани познания". – 2012. – №3(17). – С. 39 – 42. – Режим доступа: www.grani.vspu.ru*
5. Денищик О.І. *Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – "Теорія і методика виховання" / О.І. Денищик, Терн. нац. пед. універ. ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – С. 22.*
6. Денищик О.І. *Критерії та показники рівнів сформованості моральної культури майбутніх юристів / О.І. Денищик // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. – Вип. 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadsps_2014_4_7.pdf*
7. Еремينا Ю.С. *Волонтерская деятельность студентов как одно из направлений социально-воспитательной работы в вузе / Ю.С. Еремينا // Конференция "Образование и наука без границ": Publishing house Education and Science s.r.o. [Электронный ресурс], 2012. – Сер. педагогика. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2012/Pedagogica/3_120504.doc.htm*
8. Закон України "Про освіту" / Верховна Рада УРСР // *Відомості Верховної Ради УРСР* – 1991. – № 34, стаття 451.
9. Зачиняева Е.Ф. *Профессионально-ориентированное волонтерство как средство развития профессиональной идентичности будущих специалистов. Вектор науки ТГУ.* – 2011. – №3(6). – С. 134 – 137.
10. Клименюк Н.В. *Виховання гуманності майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук / Н.В. Клименюк. – Херсон: Б. в., 2007. – 19 с.*
11. Коваль О.Є. *Формування професійно-моральних цінностей майбутніх магістрів вищих навчальних закладів економічного профілю в процесі психолого-педагогічної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / О.Є. Коваль. – Тернопіль, 2011. – 23 с.*
12. Корнилова В.В. *Педагогические условия формирования нравственных ценностей будущих бакалавров рекламы и связей с общественностью // Педагогическое образование в России. – 2013. – №2. – С. 203 – 206.*
13. Костик Є.В. *Виховання духовно-моральних цінностей у студентів педагогічних університетів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Є.В. Костик. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2011. – 22 с.*
14. Крохмальова О.Г. *Формування моральної свідомості у студентів класичного університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / О.Г. Крохмальова. – Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – 22 с.*
15. Лях Т.Л. *Зміст і напрями соціально-педагогічної роботи студентських волонтерських груп вищих навчальних закладів / Т.Л. Лях // Наукові праці Донецького національного технічного університету: зб. наук. пр. / Донецький національний технічний університет. "Донецьк: ДВНЗ "ДонТУ", 2009. – Вип. 3 (145). – Сер. Педагогіка, психологія, соціологія. – С. 274 – 279.*
16. Симонова С.В. *Формирование духовно-нравственных качеств социального работника как аспект социального образования: дис. на соиск. научн. степ. с канд. пед. наук: 13.00.02 "Теория и методика обучения и воспитания": Тамбов, 2003 – 28 с.*
17. Соколовская Е.В., Горбушина С.Н., Фархутдинова Л.В. *Формирование ответственности будущего социального работника: теоретические и практические аспекты. Вестник ВЭГУ. Социально-экономические и общественные науки.* – 2012. – №3 (59). – С. 73 – 77.
18. Столповский М.В. *Формирование у будущих социальных работников гуманного отношения к клиентам в процессе подготовки к социально-педагогическому сопровождению детей-инвалидов // Известия ТулГУ. Гуманитарные науки. – 2012. – №2. – Режим доступа: URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-u-buduschih-sotsialnyh-rabotnikov-gumannogo-otnosheniya-k-klientam-v-protsesse-podgotovki-k-sotsialno-pedagogicheskomu>.*
19. Хорошайло О.С. *Виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / О.С. Хорошайло, – Луганськ, 2008. – 23 с.*

Стаття надійшла до редакції 17.11.2015

Використанні джерела

Афоризм [Текст] : [збірка афоризмів] / упоряд. М. Панчішак. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1998. – 264 с.
Усі крилаті вислови, прислів'я, приказки, загадки. Укладач Н.В. Курганова. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 320 с.
Використано з no.wikipedia.org, з сайту <http://www.inpearls.ru/>